

Raimondas Kazlauskas, KU

Išminčius ir monarchas helenizmo epochoje

IV amžiuje pr. Kr. klasikinė politeuma išnyko, transformuodamasi į du sąlyginai nepriklausomus socialinio elito sandus – vadinamąją išminčių bendriją ir helenistinę monarchiją su ją supančiais artimųjų ir draugų ratais. Suirus politiškumo šerdžiai, nuo polio atsiknojo ir atitolo dvi kažkada jį suformavusios pirminės dalys – hierateuma ir strateuma.

Didėjant atotrūkiui tarp žinojimo ir galios sferų, mąstytojo figūra kinikų filosofijoje transformavosi į išminčiaus vaizdinį, o stratego autokratoriaus pareigybė tapo tramplinu į helenistinę monarchiją. Antikinė legenda apie Diogeno ir Aleksandro Didžiojo susitikimą turėjo simbolizuoti būtinybę užmegzti dialogą tarp šių dviejų personifikuotų ir sudievinų kosmopolio ašigalių.

Legitimacijos paslaugas, kaip tvarkytis su depolitizuota populiacija, pasiūlė stoikai. Stoicizmas pripažino kosmopolyje egzistuojant neperžengiamą prarają tarp dievų ir išminčių bendrijos ir visos likusios populiacijos. Kosmo protingumą, esą, suvokia tik išminčiai, o neprotingi neturi nei politinės, nei moralinės teisės spręsti patys už save. Išminčiai pajėgūs gyventi, ne vien valdydami savo jausmus (*apatheia*), bet ir tobulai išmanydami pneumos suponuojamas priedermes (*kathorthomata*). Tuo jie skiriasi nuo paprastų žmonių, kurie bent jau stengiasi šių priedermių (*kathekonta*) laikytis.

Neklausyti monarcho valios reikštų ignoruoti kosmą persmelkusios dieviškos pneumos valią. Nepaklusimas valdžiai esąs ne tik neteisingas, bet ir amoralus dalykas. Monarchas, klausantis išminčiaus pamokymų, gali daug geriau vesti šalį proto keliu, nei tai kada nors būtų galėjusi daryti polio aristokratija. Išminčius laikė save daug aukštesniu už monarchą, nes manė suprantąs ir galįs paaiškinti kosmo veikimo principus, o monarchas tik gebąs versti kvailius vykdyti išminčiaus valią. Stoicizmo kontekste karalius buvo, galima sakyti, tik išminčiaus ūkvedys, jo reikalų tvarkytojas. Išminčiaus ir monarcho tandemas, iškeliant už skliaustų oficiozinę „šlovingos vergystės“ (*endoxos douleia*) pusę, labiau priminė oksimoroną. Kai monarchai susitvarkė su legitimacijos problemomis, jie tuoj pat įtvirtino savo galios viršenybę. Monarchas, sekantis dievų pavyzdžiu, pats, be jokio išminčiaus tarpininkavimo, galįs būti „sudvasintas įstatymas“ (*nomos empsychos*).